

Foneticko-fonologická stránka slovenských nárečí v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny

Natalija J. Dzendzelivska (Užhorod)

1. Na území Zakarpatskej oblasti Ukrajiny, predovšetkým v jej západnej a čiastočne aj centrálnej časti, dnes žije značné množstvo Slovákov, ktorých celkový počet podľa údajov z roku 1970 je viac ako 10 tisíc (Dannyje, 1970) a podľa údajov z roku 1979 viac ako 8 tisíc (Dannyje, 1979). Podľa novších odhadov na Zakarpatsku žije okolo 22 tisíc Slovákov, ale táto informácia nie je podložená žiadnym dôveryhodným zdrojom (Slovenské zahraničie, 1997, s. 17). Novších oficiálnych údajov dotýkajúcich sa národnostného zloženia a počtu Slovákov v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny niet.

1.1. Slováci na Zakarpatsku sú potomkami presídlencov z 18.-19. stor., v prevažnej miere z územia východného a sčasti aj stredného Slovenska. Na nových miestach sa slovenskí kolonisti usadzovali v kompaktných skupinách, a to v blízkosti miest dobývania nerastných surovín a pri dôležitých obchodných cestách, vytvárajúc už v existujúcich ukrajinských obciach vlastné slovenské ulice, okraje alebo osady vedľa nich. Tieto nové geografické objekty dostávali spravidla názvy, ktoré poukazovali na spôsob činnosti presídlencov, alebo zachovávali ich pamäť na tie miesta, odkiaľ pochádzali: Huta pri Kamjanyckej Hute, Huta pri Rodnykovej Hute, Huta pri Polianskej Hute, Hamra pri Antonivke, Hamra pri Turji Remetách, Hamra pri Lysyčeve, Potašňa pri Perečyne, Liptaki pri Velykom Bereznom. Slovenskí presídlenci z gemerského Klenovca svoje nové trvalé bydlisko na Zakarpatsku nazvali Nový Klenovec, ba dokonca aj rieku Vyznycu premenovali na Rimavu (Turis, 1992, s. 20).

1.2. Presné údaje o rokoch presídlenia Slovákov na Zakarpatsko nie sú známe. Výnimkou v tomto smere je obec Klenovec, pri ktorej sa uvádza, že v prvej polovici devätnásteho storočia zasiahla Klenovec vlna vysťahovalectva. Začalo sa to siedmimi rodinami, ktoré sa v roku 1827 vysťahovali a založili Nový Klenovec. Do roku 1834 sa z Klenovca do Nového Klenovca vysťahovalo takmer 400 osôb (Tóbbik, 1963, s. 47; Turis, 1992, s. 20).

1.3. Slovenskí osídlenci 18.-19. stor. sa vo všeobecnosti nachádzali v mnohých obciach centrálnych a západných okresov Zakarpatska, zvlášť na

území dnešného Užhorodského, Perečynského, Mukačevského, Velykobereznianskeho, Svaľavského a Iršavského okresu (Niederle, 1906, 114; Petrov, 1928, s. 199-201, 238, 262, 302; Místopis, 1919, s. 14-15, 19). V tých obciach, v ktorých slovenské skupiny boli malé a v ktorých z rozličných príčin Slováci zanechali svoje remeslo a začali sa venovať poľnohospodárstvu, ich styky s Ukrajincami sa zintenzívnili do takej miery, že v niektorých dedinách sa Slováci časom asimilovali, z niektorých obcí sa celkom alebo čiastočne vysťahovali. Napríklad v dedinách Hlyboke, Rodnykova Huta, Verchňa Hrabivnycia, Dračyne sa časť obyvateľov dnes hlási k slovenskej národnostnej menšine, no svoju rodnú slovenskú reč už takmer nepamätá a v každodennom živote používa miestne ukrajinské nárečie. V Poľanskej Hute dnes Slováci už nežijú, ale starší obyvatelia obce pamätajú, že tu boli a zaoberali sa sklárstvom.

V roku 1947 sa väčšina slovenských obyvateľov obcí Novyj Klenovec a Kamianycka Huta (miestna časť Sklená Huta) vrátila na Slovensko (Turis, 1992, 47).

1.4. V dedinách Antonivka (Ant), Domanynци (Dom), Dovhe (Dov), Kamianycka Huta (KHa) (miestne časti Stredná Huta a Suchá Huta), Kolčyne (Kol'), Lysyčeve (Lys), Klenovec (Kl), Perečyn (Per), Seredne (Ser), Storožnycia (St), Turji Remety (TRe), Velykyj Bereznij (VBe), Zabrid' (Zab), kde boli pomerne veľké skupiny Slovákov a kde Slováci donedávna (v Lysyčeve ešte aj v súčasnosti) zachovávali svoje odborné remeslá, aj dnes žije značný počet slovenského obyvateľstva, ktoré dobre uchovalo svoje rodné slovenské nárečie a aktívne ho používa v bežnom živote (v ďalšej časti príspevku používame uvedené skratky obcí).

2. Fonetický výskum nárečí v sledovaných obciach svedčí o tom, že tieto dialekty sú pôvodne východoslovenské (výnimkou je stredoslovenské nárečie obce Kl). Slováci na Zakarpatsku sa však v prevažnej miere zaoberali spracovaním železa, zamestnávali sa v drevospracujúcich, sklárskych a iných podnikoch, svoje vlastné zeme takmer nemali, a tak, hľadajúc prácu a zárobok, veľmi často menili svoje bydlisko a sťahovali sa z miesta na miesto. To viedlo k značnému miešaniu obyvateľstva a k vzájomnému ovplyvňovaniu sa jeho pôvodných nárečí. Preto sa dnes nárečia jednotlivých skúmaných obcí len ťažko dajú začleniť k niektorému typu východoslovenských nárečí. Postupne sa tu vytvoril špecifický fonetický systém, ktorý je bezosporu východoslovenský, ale v mnohých prípadoch nie je totožný so žiadnym východoslovenským nárečovým typom.

2.1. Vo fonetickej rovine takýmto celovýchodoslovenskými znakmi sú:

a) nedostatok fonologickej kvantity;

b) prízvuk na penultime (výnimku tvoria nárečia obcí Dom, KHu a St);

c) typické formy s rot-, lot- (<*ort-, *olt-): *rosnuc, rouni, lokec, loňski*;

d) e-ová jerová striednica: *deska, ten, oves, kedi, buben, kotel, orel, pes. Areály mox, dišč, von, xabza (habza, boza, bez), ku (gu)* sú známe na celom východoslovenskom území;

e) nedostatok slabičného r, l: *horb, hardi, karčma, kark, verba, zarno, kurč, žoltko, žolti (žouti), vouk (viľk), tlusti, slunko, sliza (solza)*;

f) vokál e za pôv. e v krátkej pozícii, v dlhej pozícii pôv. e > a, po labiálnych konsonantoch a r e > ja: *pamec, smed, hovežina, žekovac, ľehmuc, češko, pežeži, časc, začac, mešac, svati, spočatku, pjati, pamjatka, vjazac, porjadek (porjadok), hutorja*.

g) labiovelarizácia pôv. e, ě > o po depalatalizovaných sykavkách: *čolo, pšono, čort, išol, žobrac, šomrac, šopkac, žolti (žouti), čolnok (čounok)*;

h) zmena pôv. e, ě > a v slovách: *žaludek (žaludok), žalu3 (žalud'), čarni, večar a v tvaroch zámien a prísloviek s predponou da- (< *de-): dag-dze, dakotri, dačo (daco), dajaki*;

i) asibilácia: *želič, žiuka, žeci, cixo (ciho), zabic, scena*; mäkké ť, đ sa vyskytujú len v cudzích slovách, v detskej lexike a v onomatopojach (Dzendzelivská, 1974, s.). Výnimku tvoria nárečia obcí Dom, KHu, St, kde ť, đ sa systematicky fixujú v jednotlivých gramatických formách (príklady pozri v 5.1./b., 6.1./h.),

2.2. Slovenské nárečia na Zakarpatsku v súčasnosti tvoria jediný systém, napriek tomu však majú svoje špecifické zvláštnosti. Na základe porovnávej analýzy fonetiky nárečí skúmaných obcí s fonetickým systémom nárečí východoslovenského a stredoslovenského makroareálu vyčleňujeme 5 zmiešaných typov týchto nárečí: abovsko-zemplínsko-šarišský, v ktorom prevažujú fonetické javy vlastné abovským nárečiam (Dov, Kol', Lys, Per, TRe, VBe), zemplínsko-abovsko-šarišský, s prevahou zemplínskych fonetických javov (Ant, Ser, Zab), užsko-zemplínsky (Dom, St), užsko-sotácky (KHu) a stredoslovensko-východoslovenský (Kl).

3. Fonetika nárečí Dov, Kol', Lys, Per, TRe, VBe svedčí o tom, že sú to nárečia miešaného abovsko-zemplínsko-šarišského typu. Značná časť fonetických javov je pôvodne abovská, ale sú tu aj jednotlivé zemplínske a šarišské prvky.

3.1. Fonetické zvláštnosti nárečí:

a) na mieste pôv. jerov v tvaroch so sufixom -ьк, -ьк, prefixom сь-, v predložkách сь, оть, подь máme doložené e: *oblaček, ňeboraček, perstenek (perscenek), zadek, zebzac, zo mnou, podo mnou*, teda zhodne so stavom v abovských a šarišských nárečiach;

b) neprebehla tu zmena o > u, za pôv. o, ó, je samohláska o: *vol, koň, nož. moj, on*. Sporadicky sa táto zmena vyskytuje v slovách ako: *puj3em, puj3e, pujd, na puj3e*, ktoré považujeme za lexikálne prevzatia z miestnych ukrajinských nárečí.

c) samohláska e za pôv. e, ě v krátkej i dlhej pozícii: *pero, pec, kvetki; orex, obed, bolesc, bledi; sú tu aj prípady s e, ě > i: zvirka, bili, biľic, bida*;

d) v nárečí obcí Dov, Kol', TRe sa vyskytuje zmena x > h: *muha, orehi, hľevik, mehi*. Pravda, tento jav nachádzame najmä v reči staršej generácie, v reči mladšej generácie sa vyskytuje len sporadicky.

e) zmena š > s, ž > z: *seno, se3eľ, sveto, osem, spivac, vzal, zima, zimne, zeleňina* (Kol', Lys, Per, TRe, VBe). Tento jav môžeme zahrnúť do javov ukrajinsko-slovenskej interferencie. V niektorých slovách (pravdepodobne sú to pozostatky staršieho stavu) máme doložené š, ž (< s, z): *še3em3ešat, muši, priňešece, sušetka* (ale *u susedox*), *3ešati, ošem3ešat, mešačni* (Kol', Lys, Per, TRe, VBe), *vžal'i* (Kol'), *še3mi* (Lys). V nárečí obce Dov je doložená zmena s, z > š, ž: *šňeh, švetlo, šmece, želeni, želeňina, žem*, teda zhodne so stavom v abovských nárečiach.

f) v nárečí obce Lys sa vyskytuje zmena dl>ll: *močillo, prella, sella, klalla, polla* (podľ'a). Keďže táto zmena sa vo východoslovenských nárečiach nevyskytuje, a pritom je známa v okolitých zakarpatských ukrajinských nárečiach (Dzendzelivskij, 1965, s. 110), považujeme ju za jeden z výsledkov interferencie.

g) v nárečí obce TRe na mieste východoslovenského ľ máme depalatizované l: *lehnuc si, leva, bledi, kolesc, led*. Výslovnosť l (< ľ) je zachytená aj v niektorých šarišských nárečiach (Buffa, 1995, s. 73).

4. Značná časť fonetických javov svedčí o tom, že nárečia obcí Ant, Ser, Zab sú pôvodne zemplínske s jednotlivými zvláštnosťami vlastnými abovskému a šarišskému nárečovému areálu.

4.1. Na základe toho kvalifikujeme tieto nárečia ako zmiešaný zemplínsko-abovsko-šarišský typ:

a) za pôv. jery v tvaroch so sufixom -ьк, -ьк a prefixom сь-, v predložkách сь, оть, подь je o: *jarmarok, lazok, harčok, lancok, poradok, podo*

mnou, zo mnou, zobrac (Ser, Zab), teda zhodne so stavom v zemplínskych nárečiach. Výnimku v tomto smere tvorí nárečie Ant, kde je v tejto pozícii e: *prašek, smutek, poškrobek, zedrac, zebzac, ze mnou, pode mnou*.

b) na mieste psl. o v pôvodne dlhých a zdĺžených zatvorených slabikách máme u: *stul, muž, hnuj, txur, svuj, dvur*. Tento jav je rozšírený vo všetkých zemplínskych (výnimkou sú nárečia dolného Zemplína) a šarišských nárečiach.

c) na mieste psl. ě v pôvodne dlhých slabikách máme doložené i: *xľib, xľiu, hňiu, bida, vira*, teda tiež zhodne so stavom vo väčšine zemplínskych a šarišských nárečí;

d) obojperné u za v na konci slabiky: *hňiu, kreu, pijauka, žiuka*, čo je typické pre zemplínske, abovské a časť šarišských nárečí (západná hranica východoslovenského areálu *kreu* prechádza po línii Košice-Giraltovce-Stropkov);

e) stvrdenie spoluhlások s, z na š, ž v nárečiach Ant, Zab: *želenim, žem, žim, šestra, šňih, špevaňe, še*. Zmena s > š, z > ž vo všeobecnosti je vlastná abovským nárečiam a nárečiam dolného Zemplína. Považuje sa za výsledok maďarsko-slovenského jazykového kontaktu.

Stvrdenie s > š, z > ž v nárečiach Ant, Zab pravdepodobne možno hodnotiť ako jav ukrajinsko-slovenskej interferencie.

V nárečí Ser, ako aj v zemplínskych nárečiach vôbec, ś, ź sú zachované: *śveto, śliuka, śpivali, marźli, vozic, zvirka*.

V skupine str- (z * sr-) celozemplínska zmena str- > štr sa nevyskytuje: *streda, stribro, stretnuc*.

f) predložka v sa vyslovuje ako u: *u vajcoj, u vuxoj, u Ameriki* zhodne so stavom v zemplínskych nárečiach.

4.2. Okrem uvedených fonetických javov možno jednotlivé zvláštnosti pozorovať v nárečí Ser. Všetky tieto javy sú celozemplínske (okrem nárečí dolného Zemplína):

a) zjednodušenie spoluhláskovej skupiny sc na konci slova na s v neurčitkových tvaroch slovík: *klajs, plejs, najš*. V iných tvaroch táto zmena neprebehla, porov.: *šćesce, pošcel', na mosce, koscel, povinosc*;

b) epentetické j pred s (< sc < st') v tých istých tvaroch: *klajs, plejs*;

c) minulé príchastie má všeobecnú zemplínsku podobu: *povid, pik, jid, řiš*.

5. Nárečia obcí Dom a St začleňujeme do zmiešaného užsko-zemplínskeho nárečového typu.

5.1. Fonetické zvláštnosti nárečí spoločné s užskými nárečiami:

a) pohyblivý prízvuk;

b) mäkké *t'* v 3. os. mn. čísla sloviess prítomného času: *čítajúť, kažuť, zobuť, skrivajúť se, metajúť*;

c) v nárečí obce Dom je v niekoľkých slovách zafixovaná zmena *y > o* po perniciach: *mo, zubo*. Pravda, uvedený jav, ktorý je vlastný užským a tiež južno-západnej časti ukrajinských zakarpatských nárečí, sa v iných slovách v tej istej fonetickej pozícii nevyskytuje (Dzendzelivskij, 1965, 31-32).

5.2. Fonetické zvláštnosti spoločné so zemplínskym nárečovým typom:

a) *o* za pôv. *jery* v tvaroch so sufixom *-ьk, -ьk*, prefixom *сь-*, v predložkách *сь, оть*, podľ: *lancok, harčok, mlinok, orišok, zobrac, za mnou, podo mnou, bezo mňe*;

b) vokál *u* za psl. *o* v pôvodne dlhých a zdĺžených zatvorených slabikách: *vuz, dvur, kuň, txur, stul, muj, sul, ňebuj se, pust, vul*;

c) vokál *i* za psl. *ě* v pôvodne dlhých, resp. zdĺžených slabikách: *sňih, ml'iko, xľiu, obid, hňiu, mira, hrišňik, vira, triska*;

d) výskyt mäkkých spoluhlások *š, ž*: *žem, žme, žima, (na) vože, šeno, šestra, šľiuka, šviňa, ješeň*;

e) skupina *str-* (< *sr-*) na začiatku slova má podobu *str-*: *stibro, stre-da, sredok, strilac*;

f) obojperné *u* za *v* na konci slova a vnútri slova pred spoluhláskou: *krey, rey, dauno, prauda, pleuňa, ouca, makouňik* a *u < l* v prípadoch: *mau, robiu, dau*;

g) zjednodušenie spoluhláskovej skupiny *sc > s* v tvaroch infinitívu sloviess: *poklajs, pajs, plejs, viňejs, jejs*;

h) protetické *v* v slovách: *vun, vona, vono, vulxa, vuzic*.

6. Nárečie obce Kamianycka Huta predstavuje zmiešaný užsko-sotácky nárečový typ a je poznačené značným vplyvom miestnych ukrajinských dialektov.

6.1. Fonetické zvláštnosti nárečia:

a) neustálený slovný prízvuk;

b) výskyt zatvorených (úzkyh) samohlások *e, o*.

Zatvorené *o* sme zaznamenali: - za psl. *o* v pôvodne dlhých a zdĺžených zatvorených slabikách: *stol, nož, dvor, moh, koň, vol*;

- v niektorých slovách za pôv. *u*: *korķa, korňik, skorķa, kořor* (porov. Dzendzelivskij, 1965, s. 38). Zatvorené *e* je doložené na mieste:

- psl. *e, ě*, v pôvodne dlhých slabikách: *beda, beľic, žeuka, ml'eko, hrex, ka-meň, oheň*;

- za etymologické y v slove: *reba*;

- za pôv. Ъ v slove *dešč*

c) fonematické rozlíšenie zadného y a predného i vo vokalickom systéme: *šydlo, syr, ščyryj, dym, mlyn, ryje, motovydlo; vosoki, drahi, ziki, hluxi, karmit', cixo, kercica*.

Za y po perných spoluhláskach je o: *šižmo, slupo, hribo, mo, hlupoj, voje* (porov. Dzendzelivskyj, 1965, s. 32).

d) zmena mäkkého č>š: *maška, pšola, kolaše, šižmo, pešivo, zarmoška, xľeuša* (porov. výskyt tohto javu v ukrajinských nárečiach, Dzendzelivskyj, 1965, 81);

e) zmena l>u v l-ovom participiu: *vopiu, prehvariu, zašau, mau*;

f) zachovanie historických alternácií k/x, h/ž, x/š v dat. a lok. sing. substantív pôv. a- kmeňa: *draha - draže, noha - nože, ruka - ruce, luka - luce, Amerika - Americe, blaxa - blaše, bloxa - bloše*;

g) na rozdiel od ostatných východoslovenských nárečí okrem mäkkých spoluhlások t', d', ň, l' sú tu palatizované ž, ž', s, z, k, h, x, r: *cele, poľo, kľuš, kozľa, tyžzeň, starau, jar', mlynar', zát', noxet', sazä, vizü, husatko*;

h) v nárečí obce KHu sa mäkké t', d' zmenilo na c, ž. Táto zmena však neprebehla pravidelne. Napríklad mäkké t', d' sa vyskytuje:

- v 3. os. mn. čísla sloviess prítomného času v zakončeníach -ut', -jut': *pasuť se, buduť, režuť, revjuť, pešuť*;

- v tvaroch infinitívu sloviess: *lehmuť, hľedať, mlacit', karmit', šekať*.

Výnimku tvoria infinitívy zakončené na -st', kde -st' > s: *klas, pas, priňes, odves, pris*;

- v niektorých ukrajinských lexikálnych prevzatiach: *loket', paprot', peť, ževet', zeseť, tiň, ščesta*.

7. Do zmiešaného stredoslovensko-východoslovenského typu patrí nárečie obce Kl.

7.1. Pomerne veľká časť fonetických javov svedčí o tom, že tento dialekt je pôvodom západogemerský:

a) za *ort- je rat- v slovách: *rasporka, rasoxa*, skupiny rot-, lot- v slovách: *rokita, rožeň, ruožze, rouni, narosla, loket'*;

b) jerová striednica ъ > e, o, a, i: *sen, loket', max, loška, von, xapst, diš*; ъ > e, a, o: *xlapec, oľec, peň, d'eň, oves, ocet, edon, lan, laxki, xlapšok vmušok, oblašok*;

c) skupiny dl bez zmeny: *sadlo, midlo, vidliška, šidlo, kladla*;

d) slabičné r, l: *srco, prvi, zrno, vrba, kršma, tvrdo, vlxki, vlna, plni, dlho*;

e) za pôv. krátke e po perných spoluhláskach je e, po ostatných spoluhláskach je a; za pôv. dlhé e je ja: *meso, smedni, peta, vešši, mekuo; lahnúť, tela, ta, ma, sa; prasiatko, d'eviaty, pamiatka, piatok, sedia, robia;*

f) diftongy ia, ie, uo: *d'eviaty, riad'ila, sviatok, svieži, hriex, biela, kuoroška, vuobec, puoj'dem, skuor;*

g) neprítomnosť labiovelarizácie e, ě > a po sykavkách a c: *celi, celkom, precediť, cep, šierne, vešer;*

h) zjednodušenie skupín st' > s v infinitívnych tvaroch slovies: *ňes, klas, vez, viľez.*

Zmena st' > s sa nevyskytuje v prípadoch ako: *kost', šest', dost', mekost';*

i) mäkké spoluhlásky t', d', ň, ľ: *flaška, d'eň, laxko, o'ec, peň, a'le, jeleň;*

j) spoluhláska v sa vyslovuje ako obojperné u (pozícia konca morfémy): *vipiuka, pria3ou, slamou* bilabiálne u je aj v prípadoch: *krišau, miseu, pisau*

k) za č je š: *oblašok, šierne, kraviška, kľepaš, vešer, laviška* (Izogloša tohto javu zaberá celý západogemerský región. Táto zmena je známa aj v časti južno-lemkovských a v celom rade zakarpatských nárečí; Denzelivskyj, 1965, s. 8).

7.2. V nárečí obce Kl možno sledovať niektoré fonetické javy, bezprostredne spôsobené alebo vplyvom susedných východoslovenských nárečí (obec Kol', kde tak isto žije značná časť Slovákov, pochádzajúcich z územia východného Slovenska, sa nachádza 2 kilometre od Kl), alebo miestnymi ukrajinskými dialektmi. K takýmto javom patrí:

a) strata kvantity;

b) penultimový prízvuk;

c) v niektorých prípadoch zjednodušená výslovnosť diftongov: *d'ita, mesac, m'leko, peňaze, mišanka, koň, stol, nož, moj;*

d) predložka v sa všeobecne vyslovuje ako u: *u varošu, u Šelestove, u bielom, u Košicou*, teda zhodne so zemplínskymi a ukrajinskými nárečiami.

Treba však poznamenať, že nehľadiac na bezprostredný kontakt Slovákov Kl s miestnym ukrajinským obyvateľstvom, stredoslovenské (západogemerské) fonetické zvláštnosti sa v nárečí Kl zachovali pomerne dobre. Porovnanie tejto našej charakteristiky s údajmi Š. Tóbika (1963) ukazuje, že toto nárečie sa za ostatných 50 rokov v podstate nezmenilo. Vo zvukovej rovine sme zaznamenali iba prehĺbenie Š. Tóbikom zachytenej vývinovej tendencie ubúdania diftongov v tomto nárečí.

8. Nárečia slovenských presídlencov na Zakarpatsku sú v živom kontakte s miestnymi ukrajinskými dialektmi, čo sa bezosporu muselo prejavíť nielen na ich lexikálnej a gramatickej rovine, ale aj vo fonetike.

8.1. Na základe výsledkov nášho výskumu zvukovej roviny nárečí môžeme uviesť takéto fonetické znaky, ktoré sa javia ako výsledok ukrajinsko-slovenskej jazykovej interferencie:

a) epentetické l' v tvaroch 3. osoby plurálu prítomného času sloviess: *farb'la, bav'la, traf'la*;

b) pohyblivý prízvuk v nárečiach obcí Dom, KHu, St (pozri 5.1./a, 6.1./a);

c) plnohlasné tvary v nárečí obce Dom: *borona, vorona, korova, moroz, horox, derev'lana*;

d) zmena ś > s, ź > z v nárečiach obcí Kol', Lys, Per, TRe, VBe (pozri 3.1./e);

e) mäkké t' v neurčitkových tvaroch sloviess nárečia obce KHu (pozri 6.1./h);

f) mäkké t' v tvaroch 3. osoby plurálu prítomného času sloviess v nárečiach obcí Dom, KHu, St (pozri 5.1./b, 6.1./h);

g) zmena dl > ll v nárečí obce Lys (pozri 3.1./f).

9. Hodnotenie javov v skúmaných nárečiach a ich porovnanie so stavom v jednotlivých typoch východoslovenských nárečí sme realizovali podľa týchto prác: Bartko, 1983, 1995, 1997; Buffa, 1953, 1967, 1995, 1997; Krajčovič, 1964, 1988; Lipták, 1963, 1980, 1997; Semjanová, 1976; Štolc, 1994, Štolc a kol., 1968; Tóvik, 1963, 1965.

Literatúra

BARTKO, L.: Abovské a spišské nárečia. - In: *Studia Academica Slovaca*. 26. Prednášky XXXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava 1997, s. 198-205.

BARTKO, L.: K charakteristike abovských nárečí. - In: *Nové obzory*. 25. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1983, s. 253-266.

BARTKO, L.: Ukrajinské, respektíve ukrajinsko-poľské lexikálne prvky v abovskom nárečí na východnom Slovensku. - In: *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodnioslowianskim*. Białystok. Uniwersytet Warszawski - Filia w Białymstoku 1995, s. 65-73.

BUFFA, F.: K charakteristike šarišských nárečí. - In: *Studia Academica Slovaca*. 26.

- Prednášky XXXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava 1997, #, 206-213.
- BUFFA, F.: K charakteristike východoslovenských nárečí. - In: Nové obzory. 9. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1967, s. 263-278.
- BUFFA, F.: Nárečie Dlhej Lúky v Bardejovskom okrese. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1953. 264 s..
- BUFFA, F.: Šarišské nárečia. Bratislava, Veda 1995. 400 s.
- DANNYJE: Oblstatupravljenija Zakarpatskoj oblasti USSR. Užhorod 1970.
- DANNYJE: Oblstatupravljenija Zakarpatskoj oblasti USSR. Užhorod 1979.
- DZENDZELIVSKA, N.: Slová z detskej lexiky v slovenských nárečiach na území USSR. - Slovenská reč, 39, 1974, s. 27-33.
- DZENDZELIVSKYJ, J.: Konspekt lekcij z kursu ukrajinskoj dialektolohiji (č. I. Fonetika). Užhorod 1965.
- KRAJČOVIČ, R.: Náčrt dejín slovenského jazyka. - Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1964. 196 s.
- KRAJČOVIČ, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 344 s.
- LIPTÁK, Š.: Geografické rozšírenie zmeny ch > h vo východoslovenských nárečiach. - Jazykovedný časopis, 14, 1963, s. 162-165 (s mapou).
- LIPTÁK, Š.: Lexika zemplínskych a užských nárečí vo svetle vzťahov k iným nárečiam a cudzím jazykom. - In: Nové obzory. 22. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1980, s. 179-184.
- LIPTÁK, Š.: Z výskumu východnej skupiny východoslovenských nárečí. - In: Studia Academica Slovaca. 26. Prednášky XXXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava, STIMUL 1997, s. 214-220.
- Místopis a národnostní statistika obcí slovenských. (III. zkrácené a upravené vydání knihy prof. Dr. L. Niedlerla „Národopisná mapa a statistika uh. Slováků na základě sčítání lidu z r. 1900“.) Praha 1919.
- NIEDERLE, L.: Uheršti Slováci. Národopisná mapa a statistika uh. Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Praha 1906.
- PETROV, A.: Přispěvky k historické demografii Slovenska v XVIII. - XIX. století. Praha 1928.
- SEMJANOVÁ, M.: Pokus o vnútornú diferenciaciu zemplínskych nárečí. - In: Nové obzory. 18. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1976, s. 371-378.
- Slovenské zahraničie (Časopis Domu zahraničných Slovákov), 1997. č. 9-10.
- ŠTOLC, J.: Slovenská dialektológia. - Bratislava, Veda 1994. 179 s. + 37 máp.
- ŠTOLC, J. a kol.: Atlas slovenského jazyka. I. Vokalizmus a konsonantizmus. Časť prvá. Mapy. - Bratislava. Vydavateľstvo SAV 1968. 314 s.; Časť druhá. Úvod - komentáre - materiály. - Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1968. 200 s.

TÓBIK, Š.: K charakteristike nárečia presídlencov z Nového Klenovca na Zakarpatskej oblasti USSR. - Jazykovedný časopis, 14, 1963, s. 46-56.

TÓBIK, Š.: Východoslovenské nárečia (Úvod do ich ďalšieho výskumu a štúdia). - In: Nové obzory. 7. Košice, Východoslovenské vydavateľstvo 1965, s. 235-268.

TURIS, J.: Kronika bez konca. Bratislava, Danubia print 1992.